

**Литвиненко О.Я.**

*КПІ ім. Ігоря Сікорського*

## **ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК: РЕЛЕВАНТНІСТЬ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ**

Актуальність обраної теми дослідження базується на тривалому пошуку балансу між ефективністю та оптимальністю, між «прибутком тут і тепер» та орієнтацією на тривалий соціально-економічний ефект. У цьому контексті стає особливо важливою відмінність між теорією цінностей, яку розвивали Адам Сміт та Жан-Батіст Сей, і теорією продуктивних сил, яку відстоювали практики економічного розвитку Англії. Перша виходила з ідеї, що держава має орієнтуватися на вільну торгівлю, купуючи товари там, де вони дешевші, та продаючи власну продукцію на відкритому ринку (головним завданням є задоволення споживчих потреб з мінімальними витратами). Натомість теорія продуктивних сил ґрунтується на розвитку власного виробництва та нагромадженні національного потенціалу. Вона ставить за мету не лише економічну вигоду «тут і тепер», а й створення тривалих умов для зростання сили держави, її незалежності та технологічної спроможності. Саме такий підхід практикувала Англія, коли свідомо відмовилася від імпорту дешевих товарів Східної Індії, розвиваючи власну мануфактуру [1, с. 80-81].

Важливо розуміти, що розбудова виробничого потенціалу на національному рівні може стикатися з проблемами, що не мають прямого зв'язку із системою (нормативно-правові акти, економічні інститути тощо). Мається на увазі навмисний чи латентний супротив з боку суспільства. Він може набирати вигляду не тільки конфліктів у формі «населення проти уряду», а вибудови взаємодії (перешкод для неї) у вигляді, наприклад, упереджень, що вноситиме корективи в інститут міжособистісної та міжгрупової довіри.

Соціальний капітал зазвичай репрезентований саме інститутом довіри та суміжними явищами (сукупність ресурсів, що виникають із участі в мережах взаємності та довіри). За П. Бурд'є, соціальний капітал – це ресурс, який ґрунтується на соціальних зв'язках і довірі між людьми. Він має як символічне, так і економічне значення та здатний посилювати дію інших форм капіталу. Щоб цей ресурс не втрачав силу, соціальні зв'язки потрібно постійно підтримувати. Дж. Коулмен розглядає його як суспільне благо, що знижує трансакційні витрати й забезпечує ефективність взаємодії. П. Штомпка наголошує на морально-нормативному вимірі (довірі, солідарності, справедливості) як основі соціальної згуртованості. Р. Патнем підкреслює колективний характер соціального капіталу, пов'язаний із громадянською участю та довірою до інституцій. Ф. Фукуяма акцентує на економічній цінності довіри, яка зменшує витрати обміну та сприяє конкурентоспроможності суспільства [2, с. 26]. Підсумовуючи, соціальний капітал, як на індивідуальному, так і на колективному рівні, здатен створювати позитивний ефект для групи. Адже він базується на довірі, взаємності й солідарності, що підсилює здатність людей до спільних дій [3, с. 332-333]. Проте ремарка щодо «можливості», а не беззаперечності позитивного ефекту, є справедливою. Р. Патнем, досліджуючи громадянську культуру Італії, підкреслює, що найбільш сприятливими для позитивних результатів є організації з горизонтальною структурою взаємодії, тоді як вертикальні структури можуть обмежувати ефективність соціальних зв'язків. Так само він наголошує, що високий рівень солідарності може нести негативний вплив. Низький рівень інституціоналізації чи будова самої інституції (напр. мафія) може чинити вплив [4]. Диференціація самого соціального капіталу також має місце. Релевантною може бути типологія солідарностей (Е. Дюркгайма). Механічна стосується довіри, яка засновується на родинних зв'язках та спільностях. Органічна є більш характерною для глобального суспільства. Тут відмінності не стають на заваді у

роботі та інших видах діяльності. За рахунок переслідуваних цілей та цінностей робота прогресує, не враховуючи категорії акторів (їх соціальних ролей та статусів). У своїй науковій статті саме це доводять Литвиненко О. та Коржов Г., що різниця між впливом соціального капіталу (через довіру), який співвідноситься із механічною та органічною солідарностями, є присутньою. А саме віднайдено позитивну кореляцією з ВВП на душу населення тільки у випадку довіри за органічною солідарністю [2, с. 27-28]. У випадку звернення до іншої термінології: механічна солідарність відповідає зв'язувальному соціальному капіталу, що формується всередині однієї групи, тоді як органічна – об'єднувальному, який виникає між різними групами через слабкі зв'язки. Саме об'єднувальний соціальний капітал важливий для суспільства, оскільки від нього залежить порозуміння та консолідація соціуму [5, с. 50].

Актуалізується дискурс щодо доцільності вибору показників розвитку, які використовуються при аналізі впливу соціального капіталу на них. Крім того вартим уваги є саме методологічне обґрунтування показника (індекса) соціального капіталу. У окремих випадках до нього залучаються відірвані від соціологічної теорії дані (доступність медичної допомоги, види рівностей, що пов'язані із фінансами) [6]. Такі підходи можуть призводити до спотворення результатів статистичного аналізу, оскільки виникає ризик автокореляції: якщо показник соціального капіталу включає, окрім традиційних довіро- та взаємодієво-орієнтованих компонентів (за оригінальним концептом ряду класичних авторів), фінансову складову, а залежною змінною обирається економічний індекс.

ВВП на душу населення може слугувати надійним показником економічного розвитку, адже відображає фінансовий аспект та виробничу спроможність країни з урахуванням чисельності населення. Цей показник часто використовують для аналізу впливу соціального капіталу на розвиток держави. Водночас він охоплює й зовнішні чинники (іноземні інвестиції, експорт), тому відображає не лише внесок внутрішніх соціальних акторів, хоча й залишається наближеним до такої ролі (контекст політик держави).

Отже, вибір найбільш адекватного показника, що відображає вплив соціального капіталу на економічний розвиток, має ґрунтуватися на врахуванні всіх наведених вище чинників. Оптимальним можна вважати той показник, який найповніше характеризує здатність індивіда акумулювати соціальні взаємодії, засновані на довірі, кооперації та залученості в суспільне середовище.

#### **Перелік посилань:**

1. Ліст Ф. Національна система політичної економії / пер. з нім. М. Гаврич. Київ : Наш Формат, 2023. 368 с.
2. Lytvynenko O., Korzhov H. The relationship between social capital and economic development: a comparative approach. National Technical University of Ukraine Journal. Political science. Sociology. Law. 2025. No. 2(66). P. 24–32. URL: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.2\(66\).337619](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.2(66).337619) (date of access: 05.11.2025).
3. Штомпка П. Соціальний капітал. Теорія міжособистісного простору / пер. з польс. М. Яковина. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2022. 400 с.
4. Putnam R. D. Making democracy work: Civic traditions in modern Italy. Princeton, N.J : Princeton University Press, 1993. 258 p.
5. Національна економіка: підруч. для здобувачів ступеня бакалавра / С. Тульчинська та ін. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2024. 357 с. URL: <https://ela.kpi.ua/items/0cae3779-03f9-46c8-bd67-9ae2692d35b0>.
6. SolAbility. The Global Social Capital Index: country performance rankings. The Global Sustainable Competitiveness Index. Social Capital Index. URL: <https://solability.com/the-global-sustainable-competitiveness-index/social-capital>.